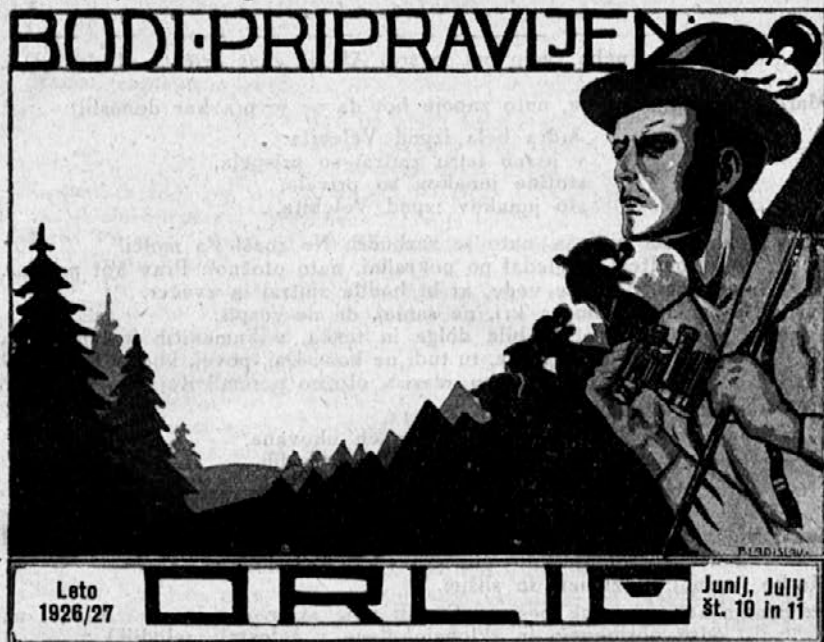

Vaclav Winkler:

Slovenska sanja.

Mladčevska pravljica v treh slikah.

Osebe:

*Kralj Matjaž.
Pastir, varuh gora.
Jurij, kraški kamenar,
Marko, istrski ribič,
Tone, tolminski drvar,
Peter, trboveljski rudar,
Janez, gorenjski fant,
Štefan, Prekmurec,
Jovo, Belokrajinec,
Cvetko, dolenski kmet,
Stojan, Korotanec,
Mladci,
Dva stražarja.

Zgodba je iz naših dni in se godi blizu Triglava, pod Triglavom in pri Gospe Sveti.

Prva slika.

Gorata pokrajina. Skale rasto proti ozadju. Na levi ali desni par smrek. Vse diha samoto. Pozno popoldne, skoraj pod večer. Gore so v solncu in krvavo gorijo iz ozadja.

Jurij, Tone in Marko pridejo z desne. Marko udarja na tamburo.

Jurij (ustavil se je in naslonil na palico; ogromen je in trd kot kamen):
Kaj brenkaš žalostno kot za smrt? Udari trdo, da se zgane skalovje

in zakriči v nebo svojo bol in srd. Ali ne znaš kričati, Marko? Daj, zakriči!

Marko (za hip umolkne, nato zapoje kot da se je pravkar domislil):

Jadra bela izpod Velebita
v kršno Istro zjutraj so prispela,
stotine junakov so privela,
sto junakov izpod Velebita.

Jurij (nekaj časa posluša, nato se razhudi): Ne znaš! Pa molči!

Tone (se je medtem razgledal po pokrajini, nato otožno): Prav kot pri nas. Samo vode ni, tiste vode, ki bi budila zjutraj in zvečer.

Jurij: Ne sanjaj, tolminska kri, ne sanjaj, da ne zaspiš.

Tone: Ne zaspim. Pot je bila dolga in težka, v kamenitih hribih nisem zaspal, v velikih poljih ne, tu tudi ne bom. Daj, povej, kod bomo še šli!

Jurij: Ko bi jaz vedel... (Marko udari v otožno pesem.) Kaj jokaš, Istran?

Marko (poglasno poje):

Tam je Istra, v kamen ukovana,
s tihiimi domovi v nizkih brdih,
morje se peni ob njenih skalah,
v sinje morje — — —

Jurij: Ne joči! Ko bi bil jaz iz Istre: vse kamenje bi vzdignil in ga zalučal v morje, da bi pljusnilo čez ves svet. Razumeš, slišiš?

Marko (vzorno): Razumem in slišim.

(Iz ozadja se razvname pesem. Stojan poje »Gor čez izaro«. Mladci na odru poslušnejo in sklenejo glave v žalostni melodiji.)

Tone (dvigne glavo): Korotanec je.

Jurij (sočutno): Tam gori je tudi hudo.

Tone: Hudo. Pa mi vsaj kričimo, ko nas davijo, oni pa molče. Zato se vidi, kako gasnejo.

Stojan (pride po skalah in še polglasno poje).

Jurij (mu gre naproti): Pozdravljen, prijatelj! Odkod si? Kje si doma?

Stojan (bridkostno): Tam gori sem doma. (Pokaže z roko na sever.) Iz Celovca sem, iz Borovelj sem, iz Roža, iz Podjune, iz Velikovca, iz Sinče vesi (se razvname), od Zile, od Gospe Svete... Včasih sem bil še iz Pustriške doline... (žalostno). Zdaj ne več. Zato ne, ker gasnemo, tako gasnemo, da še Sveta Gospa ni več naša... (si zakrije obraz z rokami).

Tone: Tudi mi smo bili v Čedadu in Vidmu, na Špiku smo se borili, pa že davno smo se umaknili za Sočo, zdaj pa še tam gasnemo.

Marko: Nas so tudi uklonili. To je bilo še v tistih časih, ko je živel Veli Jože. On jih je pometal v morje, pa ko smo se med sabo sprli, so bili spet nad nami. Zdaj pa sploh ne vemo, če smo še Istrani.

Jurij (divje): Pred sto leti so nam drevje odnesli, zdaj bi radi še nas. Na našem lesu gradijo svoje domove, na naših hrbtih jih pa ne bodo.

Tone: Pravijo, da smo sinovi štiridesetih milijonov. Pa so nam odpeljali očete v tujino, sinove so nam pobili na vasi, šole nam potujčili, še moliti ne smemo po domače. In potem še denar, za tuje grobove plačaj, za tuje knjige plačaj, plačaj zato, da bodo s tvojim denarjem tvoje otroke tuje besede učili, in plačaj, plačaj! Tako dolgo bo tako, da nas bodo na tisoče izgnali, druge pobili in potujčili in kar boste še videli od naše zemlje, to bo velik grob. Do neba bo rastel in kričal o pisani pravici.

Jurij: Še v cerkvi ni več domače besede. Duhovne so izgnali. Zato so jih, ker so vedeli iz svetega pisma: Udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce. Konec je. Zato sem zbežal s Krasa in iščem nekoč, ki bi mi vsaj besedico izpregovoril v tolažbo, samo drobtinico upanja naj bi mi dal.

Tone: Jaz tudi pravim: Konec je. Samo sodnega dneva je še treba.

Marko (zaplaka v pesem):

O pri nas pa zlato solnce gasne,
zlato solnce gasne v tiho morje.
Zbogom, Istra, zbogom, kršna Istra...

Stojan: O tudi pri nas je hudo. Pravijo, da bo kmalu kameniti ribič v Celovcu oživel. Slovencev ni več.

Jurij: Pa smo sanjali, da bomo postavili v Krnskem gradu dom slovenskemu kralju!

Tone: To je prokletstvo: Nikdar nismo imeli svojega kralja. Še knezi so bili samo v Korotanu in niso videli čez hribove.

Marko (se zgane): Dva potnika gresta k nam. Trudna sta; komaj, da bosta preplezala skale.

Jurij: Kaj iščeta tod? (Gleda.) Tam nekje iz notranjih zemlja sta. Obraz ju razodeva.

Tone: Drugi nosi gosli. Ta mora biti nekje iz Gorjancev.

Cvetko (upehan z leve): Hvala Bogu! Strme so te skale.

Jovo (nosi v roki stare gusle): Gorjanci niso tako hudi.

Tone: Odkod pa vidva?

Cvetko: Z dolenskih gričev prihajam. Ta pa z gorjanskih.

Jurij: Prav z vseh strani se bomo zbrali.

(Marko in Jovo se tiho pogovarjata.)

Cvetko: Kar nas je v naših krajih, smo vsi bolni od težkih dni. Pol nas straži dom, da nas ne zarubijo, pol nas pase v polju, nekaj nas je v vinskih goricah — pa ko žulje preštejemo, je komaj toliko dozo-relega, da dom obvarujemo. In še stradati moramo.

Jurij (kot da se je spomnil na nekaj temnega): Tudi pri nas. Pa pri nas še doma ne moremo obvarovati... Zato tonemo.

Cvetko: Pri nas pa romajo tisoči od doma. Čez morje, na sever in Bog ve, kam še. Odidejo in se izgube.

Tone: Tudi pri nas odhajajo. Naveličajo se in gredo. Njihove domove pa kupijo tujci, zato, da bomo čez deset let grob, velik grob, bolj žalosten kot jesenska noč.

Cvetko: Vse je nezadovoljno in čaka. Čudežev čakamo. Starce poslušamo, ko pojo o Matjažu, in sanjamo. In nekaj nas je iz teh sanj vstalo in smo odšli po svetu, da poiščemo nekoga, ki bo utešil našo bedo. Nekdo mora biti.

Marko (nenadoma vzraste v pesem):

Veli Jože grad na gori zida,
zida grad za svoje revne brate,
poje pesem, da v gorah odmeva,
poje pesem in na morje gleda.

Cvetko (kot sam zase, ko Marko konča): To sem že nekoč slišal, pa ne vem, kje. (Štefan in Janez prideta z desne.)

Jurij: Saj sem dejal, z vseh strani se bomo zbrali.

Tone: Kdo pa sta? (Kot zase.) Ne poznam ljudi, preveč sem v gore zakopan.

Štefan: Jaz sem Lendavčan.

Janez: Jaz pa sin zemlje, na kateri stojite. Triglav je v mojem varstvu. (Žalostno.) Pa ne bo dolgo, še par korakov in ga izgubim. (Z zaupanjem.) Če ne bo Matjaža prej...

Cvetko (skoraj radostno): Kaj tudi pri vas mislite nanj?

Janez: Samo še nanj. Zato hodim po gorah, da bi prišel do njega. Ko bi mi kdo pokazal pot...

Štefan (hrepeneče): Pri nas ga tudi čakamo.

Marko (zamišljen): Matjaž... Ko bi stopil dol k nam in nas odrešil. Z eno besedo lahko naredi vse, z eno besedo, kakor Bog. Drugače obupamo.

Štefan: Na marofe bi ne bilo treba hoditi, na grofovške marofe. Svoja polja bi imeli...

Jurij: Da, če bi živel kralj Matjaž!... Potem bi tudi pri nas ne ugašali eden za drugim, tudi Kras bi bil še gozdnat in les bi nam zorel.

Stojan: In na Gospe Sveti bi ga ustoličili. Po šest sto letih spet prvega domačega sinu.

Tone: Kaj sanjate, vsega je konec, samo sodnega dneva je še treba.

Cvetko: Ali pa Matjaža, da naredi čudeže.

Jovo (zasvira na gusle in poje):

Konja jaše kraljeviče Marko,
konja jaše prek Gorjancev vedrih,
prek Gorjancev do Ljubljane bele.
Tam pod Krimom zakriči Matjažu:
»Oj, Matjaže, oj, junače silni,
vstani izpod gore kamenite,
v tvoje zemlje so prišli viharji,
hočejo ti vso jo razdejeti.«
Odgovarja mu pod Krimom speči:
»Moji vranci niso podkovani,
moji meči nabrušeni niso,
sedla vsa so v gorah razmetana,
pa ne morem z vojsko v ravno polje.«

(Med petjem so stopili mladci okrog guslarja, ki je sedel na skali, in verno poslušali s sklonjeno glavo. Medtem je prišel z desne s trdim korakom Peter in obstal tik gruče. Stisnil je pesti in začudeno poslušal.)

Peter (ko je Jovo nehal, plane med gručo in zakriči): Zakaj ni vstal? Saj ne maramo njegovih vrancev in mečev, samo njega bi radi!

Cvetko: Kaj bi tudi ti rad Matjaža?

Peter (se za hip umiri): Matjaža? (Se razvname.) Da, Matjaža, ki bi zakričal z veliko besedo, da bi ga čuli pod zemljo kopajoči, da bi vendar že posijalo solnce v tiste črne rove brez pomladi in zarje.

Janez: Poznam te, trboveljsko grozoto razodevaš.

Peter (burno): Ne samo trboveljsko, tudi zagorsko, hrastniško, šentjansko, jeseniško. Grozoto vseh tisočev, ki pod zemljo umirajo in v lesenih barakah, grozoto mladih in starih, grozoto mož in žena. In še otrok!

Tone (čudno žalosten): Konec je, konec...

Cvetko: Če ni pomoči v kratkih dneh, je res konec.

(Iz daljave rahlo zvonjenje večernega zvona.)

Janez: Stoj! (Posluša.) Daleč se sliši zvonjenje...

Jurij (sede na skalo): Molimo...

Janez: Za srečo in blagoslov.

Jurij: Za Matjažev dan.

(Nekaj jih sede po skalah, drugi stoje. Tone sede in si zakrije obraz z rokami.)

Mladci:

O Vsemogočni in večni Stražar,
varuj nočoj nas in še vse te dni,
da ne prihruje iz dalje vihar
in nas z orjaško roko ne zdrobi.
Bodi nam solnce in mavrični svet,
v naše poljane lijoči pomlad,
vedno mogočen in z lučjo oblit,
vedno zavetnik usmiljen, bogat.
Prosimo te —
ne za krik milijonov,
v bridki tegobi mrjočih
in ne za nežno pesem
zarje zvezda gasnočih:

naj v naših zemljah razgubi se črn mrak,
v jutranjem solncu naj zgine teman,
da bo se v vseh poljih jasnila pomlad,
da zasijal nam Matjažev bo dan.

Janez: Za Istro te prosimo in za naše morje!

Mladci: Za Istro in morje!

Janez: Za soške doline in gore tolimnske!

Mladci: Za gore tolimnske!

Janez: Za zemlje tam gori čez jezero, za Rož in za gosposvetske poljane!

Mladci: Za gosposvetske poljane!

Janez: Pa še za vse zemlje od Mure do Kolpe, za polja zelena, cvetoča
in za čakajoča!

Mladci: Za polja zelena!

Janez: In še za srečo in blagoslov troedine Moči!

Mladci: Za blagoslov troedine Moči! Tako bodi, tako bodi!

(Sredi molitve stopi na prizorišče pastir. Dolga bela brada mu pada do pasu. Opira se na palico. Ko začuje molitev, se odkrije in pobožno posluša.)

Pastir (ko so mladei vstali, se pokrije in stopi korak naprej): Koga pa iščete v teh gorah?

Janez: Kdo pa ste vi?

Pastir: Jaz sem varuh teh gora. Stražim jih že iz Matjaževih časov in srečnih dni.

Jurij (kot zamaknjen): Iz Matjaževih dni?

Pastir: O takrat so bili lepi dnevi. Vse je bilo zadovoljno, vse srečno, ker je bil Matjaž naš kralj. Kaj pa iščete v teh gorah?

Janez: Iz doline smo. Tam doli je povsod nezadovoljstvo, vse joka in čaka odrešenja. Če bo še nekaj časa tako, bo vsa naša zemlja velik grob, ki bo rasel iz grenkih solza in kletvin.

Cvetko: O Matjažu povejte, očka!

Vsi (eden čez drugega kriče): O Matjažu, o Matjažu!

Pastir: Kaj naj vam povem. Vse zgodbe so že zapisali dolinci, da jih otroci bero in verujejo vanje. Kar je pa starejših, so jim odrasli.

Marko: Očka, saj veste, povejte!

Pastir: O turških bojih že veste in o Alenčici. O Matjaževi pravičnosti tudi že. Prerokbo pa povem: Matjaž se bo resnično zbudil.

Jurij (plane pokonci): Se bo zbudil?...

Pastir: Bo se. Stara beseda pravi, da takrat, ko bo sila največja, ko bo narod pred smrtjo, ko bo samo še zadnjega udarca za smrt čakal...

Janez (bolestno): To je danes. Lahko bi se zbudil. Samo, če res živi...

Pastir: Živi. Videl sem ga že.

Vsi: Vi ste ga videli? Kje? Kdaj?

Pastir (resnobno in slovesno): Videl sem ga. Prerokba pravi, da ga bodo zbudili mladci, slovenski fantje, rastoči iz domače zemlje, iz slovenske vernosti in delavnosti. (Za nekaj časa molk.)

Janez (plane nenadoma): Pokażite nam pot do njega, očka!

Vsi: Pokażite, pokazite pot!

Pastir: Ne vem. Ne boste ga zbudili. Močnejši so že prihajali k njemu in več jih je bilo, pa niso ničesar opravili. Ne boste ga.

Tone: Bomo ga, bomo, samo pot nam pokazite!

Janez: Pokażite, očka!

Pastir: Ne boste ga zbudili. (Po kratkem premolku.) Pa kaj boste z Matjažem?

Marko (hitro): V Istro ga popeljemo!

Stojan: Pri Gospe Sveti ga ustoličimo.

Pastir: Stara beseda pravi, da se bo na Sorškem polju Matjaž bojeval s sedmimi kralji. Ko jih preмага, potem bo mir na zemlji in zadovoljnost in sreča.

Tone: Potem bomo pri nas zopet slovenski govorili.

Stojan: Slovenske šole bomo imeli.

Cvetko: In naši ne bodo hodili v svet...

Peter (navdušeno): In pri nas ne bo več črnih, sajastih dni. — Očka, zbudite ga, pokažite pot!

Vsi (eden čez drugega): Pokažite!

Pastir (molči neodločen sredi gruč).

Jurij: Petstotisoč jih čaka Matjaža. Očka, pokažite pot, da bo Matjaž zrušil krivico, da bomo imeli spet svoj dom.

Peter (proseče): Da bo malo solnca vzšlo za tiste, ki so vse dni pod zemljo.

Pastir (po kratkem molku): Pojdem in pokažem.

Jurij (vzdigne roke): Solnce bo na Krasu!

Peter: Tisočem v Trbovljah, v Hrastniku, v Zagorjah, na Jesenicah bo vzcvetela pomlad!

Stojan: Pojdemo čez Ljubelj na Celovec! (Pljune v roke in stisne pesti.)

Pastir: Nocoj je kresna noč. V kresni noči se Matjaž zbudi. Pot v njegovo votlino je odprta samo nocoj. Lahko ga zbudimo. Pojdite! (Gredo po skalah gor v sredino ozadja. Gledajo čez skale v daljavo.) Glejte, tam, kjer gore žarijo, ona največja je Triglav, tam spi Matjaž.

Vsi (hrepeneče): Matjaž... (Strmijo čez skale.)

Marko (komaj slišno poje):

Jaz pa pojdem v istrske ravnine,
zlatu solnce bom razlil po brdih,
zlatu solnce, velik dar Matjažev.

(Pesem ugasne v tišino, mladci še vedno strmijo v daljavo čez skale, zbrani v lepi skupini in odhajajo.)

Zastor počasi pada.

Druga slika.

Matjaževa dvorana pod Triglavom. Matjaž sedi za mizo in spi. Brada mu pada do tal. Na vsaki strani mize sloni po en stražar, oprt na sulico in spavajoč. Vhod z leve. V dvorani je polmračno.

Pastir (vstopi, se razgleda po dvorani, nato začne): Spi. Pa ne bo dolgo več. Vem, da se mora prerokba izpolniti. Samo ta mladina: zadnji hip so se sprli spodaj pod goro. Vsakdo bi rad prvi prišel do Matjaža. Koliko jih je šlo? (Pomisli.) Štirje. Da se izgube, seveda. Vedo, da samo jaz vem za Matjaža, pa ne ubogajo. Odtod tudi vsa njih žalost in nesreča. Sami sebe ne znajo brzdati, pa bi bili radi svobodni. Še zimskega solnca niso vredni, ne pa Matjaža. (Misli.) Pa ne bom rekel, da niso močni v svoji vernosti. Saj so. Gori bi ukazali, naj se premakne, pa bi verjeli, da se bo. Da, veliki so v svoji veri, pa tudi nestrpni. (Se ogleduje po dvorani.) Matjaž spi. Vse je v redu. Lahko jih spustim v dvorano.

(Odide na levo. Nekaj časa molk. Nato se začuje zunaj pritajen šum. Nato vstopi pastir.)

Pastir (z roko pokaže na Matjaža in reče slovesno in skrivnostno): Tukaj smol! (Mladci vstopijo. Pet jih je, Jurij, Tone, Marko, Stojan in Jovo. Ko zagledajo Matjaža, začudeni obstanejo.)

Mladci (hrepeneče vzdihnejo): Matjaž!... (Jurij stopi naprej.)

Pastir (stopi k Juriju): Tiho! Sedaj spi. Prerokba pravi, da je treba izvleči meč na mizi.

Tone (burno): Izvlečemo ga!

Pastir (brani): Ne takoj. — Pa težak je.

Jurij: Veliko nas je, bomo ga.

Pastir (skrivnostno): Polnoči moramo počakati. Opolnoči se zbudi Matjaževa vojska, samo kralj še spi. Vojska se zbudi in vojaki se vprašujejo, kako je na svetu. Potem spet zaspe. In od polnoči do ene smemo zbuditi Matjaža.

Marko (ponovi): Od polnoči do ene.

Pastir: Samo takrat, tako pravi prerokba.

Stojan: Koliko časa bomo še čakali?

Pastir: Ne dolgo. Samo mirujte!

(Umaknejo se v kot in strnejo v gručo. Nekaj časa molk.)

Marko (se zgane in vpraša Jurija): Ali si videl Matjažovo vojsko, ko smo šli skozi dvorane? Sila veliko jo je.

Tone (yzdihne): O, da bi že bila polnoč...

(Spet molk. Vsi strmijo v Matjaža.)

Jurij (preseka tišino): Bog ve, kje so oni štirje:

Pastir (očita joče): Zakaj ste se sprli?

Tone: Saj se nismo. Tako počasi niso hoteli kot mi, pa so jo kar po svoje mahnili v hrib. Zato so se izgubili.

Pastir (odloči): Matjaž je za vse. (Kot v dvomu.) Da bi ga še zbuditi ne mogli... Sam preprič vas je. To je vaš stari slovenski greh.

Jurij (goreče kot da hoče vse dvome pregnati): Pa ga vseeno moramo zbuditi!

Tone (v skrbeh): Da bi bila le kmalu polnoč!...

Pastir: Saj bo. Tiho!...

(Nekaj hipov molk. Nato zadoni nekje v daljavi rog, votlo odmeva po dvoranih, raste v mogočen klic in ugaša v molk.)

Prvi glasovi (kot da so se utrjali iz prepadov. Govore v ozadju in so zamolkli in nejasni): Kako je, bratje?

Drugi glasovi (odgovarjajo bolešno v daljavi): Tema je še...

Prvi glasovi (ugašajo v umirajoči šum): Zaspimo!

(Rog znova zapoje, skrivnostno in zaenkrat, in utihne.)

Pastir (skoči pokonec): Tiho! Sedaj je čas! Kdo bo izdrl meč?

Jurij (plane): Jaz!

Pastir: Hitro!

Janez (skoči k mizi, pograbi meč in ga skuša izvleči. Pa ne gre.)

Pastir: Pogum!

Jurij (se muči): Ne gre. (Omahne upehan v kot.) Ne morem.

(Za hip vse obstane, vsi se spogledajo.)

Tone (burno): Bom jaz. (Poskusi, vleče, pa izvleči ne more.) Trdno je. (Obupno zmaje z glavo in se umakne.)

Stojan (že nekoliko dvomi): Čakajte... (Poskusi, pa kmalu odneha in se brez besede umakne.)

Jovo (stopi iz ozadja): Kaj ne gre? (Tudi on ne izvleče.)

Marko: Kaj je res težko? (Prime samo meč, pa ga takoj spusti.) Ne bo šlo... (Za hip molk.)

Jurij (bruhne v trdo vprašanje): Kaj bo sedaj?

Tone (se prime obupno za glavo): Konec je!

Pastir (odločno): Ne, nil! Vsi poskusite!

Jurij (za hip pogleda pastirja, nato skoči prvi k meču in prime za ročaj): Hitro! (Mladci skočijo in vlečejo. Pastir stoji ob strani in gleda.)

Stojan: Dobro! Že gre! (Ostrina do polovice zasije. Stražarja ob Matjažu dvigneta glave, a naslednji hip mladi omagajo, spuste meč v nožnico, stražarjema omahneta glavi.) Ne gre...

Pastir (je začuden): Prekletstvo je...

Jovo (se razžalosti v resnico): Premalo smo močni...

Pastir (potrdi): Premalo, da!

Jurij (toži): Zakaj še onih ni?

Tone (maje z glavo): Nič ne bo z Matjažem.

Marko (upa): Poskusimo še enkrat!

Pastir (ne veruje): Nič ne bo. Saj ne boste mogli.

Jurij (stisne pesti): Kaj smo zastoj prišli?

Pastir (ga tolaži): Tihol! Ne kriči! (Maje z glavo.) Stari greh, stari greh...
Marko (se hoče razvneti v pesem, pa ne more in skoraj zajoka): Zbogom, Istra, zbogom, kršna Istra!...

Glasovi (v ozadju vzplamtijo v zategnjen krik): Stojte! (Čuje se šum, žvenket orožja in rastoči nemir.)

Peter (v ozadju preseka ropot): Naprej! Tam je luč!

Janez (mogočno v daljavo, tolaži tovariša): Ne bojta se, Cvetko in Štefan, kar naprej! (Mladci pri Matjažu začudeni poslušajo.)

Glasovi (v ozadju grozijo): Stojte, pot k Matjažu ni za vas!

Peter (v ozadju divje kriči): Naprej, k Matjažu!

Jurij (hoče k vratom na levo): Naši so! Pomagajmo jim. (Pastir ga zadrži.)

Pastir: Tihol! Jenjaj; da še tebe ne zapode. Od polnoči do ene Matjaževi vojaki samo bde in slišijo dobro, če stopa kdo skozi njihove dvorane. Vaši tovariši so pa videli luč ob vhodu v prvo dvorano, zdaj pa drvijo mimo vojakov, ki jim pa branijo pot do Matjaža.

Glasovi (obupno kričijo): Držite jih!

Peter (v ozadju): Naprej! (Plane z leve na oder.) Tu smo!

Stojan (razprostre roke): Vendar že! Kod ste hodili?

(Janez, Cvetko in Štefan vstopijo.)

Janez (kot da pove vso misel svoje duše: bruhne iz sebe): Kje je Matjaž?

Pastir: Spi. — (Ko vidi, da se mladci nekaj pomenkujejo.) Zdaj pa hitro na delo! Ni več dolgo časa!

Jurij (je spet prvi pri meču): Vlecimo...

Peter: Da Matjaža zbudimo? (Stopi k mizi.) Dobro, dajmo! (Mladci stopijo k meču.)

Pastir (priganja): Hitro, mudi se! Preden pridejo Matjaževi vojaki sem, moramo izvleči meč. (Mladci vlečejo.)

Glasovi (divjajo v ozadju): K Matjažu so šli! Držite jih! Proč od našega kralja!

Jurij: Že gre! (Ostrina zasije, meč izvlečejo, Jurij ga obdrži v rokah in se nasloni nanj. Mladci omahnejo na vse strani. Dvorano razžari prečudna luč. Matjaž in stražarja dvignejo glave.)

Pastir (slovesno): Rešeni smo! (Glasovi Matjaževe vojske v ozadju se razjasnijo v vriskanje za vstajenje.)

Jurij (čudno ganjen): Zbudili smo ga! (Pokaže na kralja.)

Peter (skoraj vriskajoče): Pri nas bo pomlad!

Matjaž (se je zavedel in izpregovori slovesno): Kdo me budi? Ali je slednji čas?

Pastir (dregne Jurija): Govori!

Jurij (prosi): Kralj, na Krasu gasnemo od žalosti in trpljenja. Tujci nas davijo, pobijajo nas, domove nam požigajo.

Marko (stopi k Juriju): Pojdi z vojsko v dolino!

Matjaž (premišljuje): Če je samo na Krasu taka sila...

Marko: Tudi v Istri je. Vsi te čakamo...

Tone: Pa pri nas tudi. Od Kobarida, Bovca, Kanala pa do Gorice je vsaka beseda samo klic: Vstani in pridi!

Matjaž (pritruje): Vse vem. Včasih pošljem iz Gore poslanca, da pogledajo, kako je po svetu. Povedali so mi o bridkostih, ki so pri vas doma. Zadnjega poslanca pa še ni! Črnosrajčniki so ga v Trstu zaprli. Zato, ker je slovenski govoril...)

Stojan (prosi bridkosti): Pa k nam tudi pridi. Saj si včasih vedel za Gospo Sveto.

Matjaž (krepko): Še vem. Ko bom vstal, bom tam stoloval. (Needlošeno.) Pa ne vem, če je že prišel moj čas.

Cvetko: Pri nas ni sreče. Ves rod bo izginil v tujino in se izgubil. Ti bi pa samo z besedo razjasnil mrak.

Štefan: Na mrtvih gasnemo, kralj, svojih polj nimamo. Od tvoje smrti smo reveži. Reši nas!

Janez: Vstani! Še tvojo goro bodo ugrabili, še par korakov, pa je tujčeva last!

Peter (govori s čudno grozo): Stotisoči čakajo. Vsi tisti ne bogljenci in raztrganci, vsi reveži in berači, sajasti mladci in starci, ki še govoriti ne morejo od bede. Vstani!

Matjaž (žalostno odkimava): Poznam vse zemlje in njih bridkosti, pa ne morem še.

Jurij (besede mu gredo čudno do srca): Ne moreš? Da bomo samo še grob, da ne bo sledu za nami? Vstani!

Matjaž (obupno): Ne morem šel!

Tone: Še moliti ne smemo po domače. Prekrstili so naša lepa slovenska imena in otroke so nam ukradli za tuj rod.

Jurij (govori s krasko trdoto): Ko si ti živel, je bil Kras še gozdnat. Zdaj je trda skala, vroča od gorja tujega človeka.

Marko (trpko): Duhovnike so nam izgnali in fante zaprli, vse zato, ker so domačo besedo govorili in peli. Vstani, kralj!

Stojan: Zastrupljajo nas. Gospo Sveto so nam vzeli in tvojega prestola ni več.

Janez: Poginjam! Vse kriči po tebi, ti pa nočeš! Obupali bomo! S staro prerokbo smo se tolažili, če še ona ni resnična, potem je konec, potem se ves naš svet poruši.

Tone (temno): Potem je treba samo še sodnega dne...

Cvetko: Pojdi na svet! Še mi izgubljam domove, mi, ki nismo med tujci.

Marko: Vstani, da nam morje otmeš!

Peter (dvigne roke k prošnji): Vstani, saj si videl delavsko grozoto, žalost lačnih otrok in čul njihov jok.

Štefan: Včasih si bil pravičen. Vstani še danes za pravico.

Matjaž (bridkostno se brani): Ne morem, še ni moj čas.

Jovo (je sedel medtem na tla v kotu in zapel, svirajoč na stare gusle):

V naše zemlje so mrakovi legli,
bele dvore so z meglo zakrili,
plaka deca, plakajo veliki,
v goro črno kličejo Matjažu:
Vstani, vstani, da nas rešiš teme,
da razjasniš nam zelena polja.

(Proti koncu pesmi preide v plač. Mladci so sklonili glave in žalostno poslušajo. Matjaž je skril obraz v roke.)

Marko (na glas zajoka).

Matjaž (se po kratkem molku vzravna in bruhne): Pojdem!

Mladci (planejo k njemu in vrisnejo): Matjaž!...

Matjaž: Pojdem, ker gasnete, pojdem, da prinesem srečo in zadovoljstvo. (Se obrne k stražarju.) Povej, da odidem! (Stražar odide. Matjaž vzame Juriju iz rok meč.)

Marko (se razvname v poglasno pesem):

Jaz pa pojdem v istrske ravnine,
da napijem zlatega se solnce,
solnce zlatega v domači zemlji.

Matjaž (slovesno): Pri Gospe Sveti bo moj grad. In meje bodo od Pustriške doline čez Kanal do Čedadu in Vidma in do morja...

Jurij (prevzet od čudnega ganotja): Matjaž, Matjaž...

Pastir: Prerokba se izpolnjuje.

Matjaževa vojska (v ozadju vriska, nato se umiri v pesem):

Stotisoč nas iz gore gre,
stotisoč na ravnó polje,
prebudi se, rod speči naš,
saj vstal, saj vstal je kralj Matjaž!

(Med pesmijo zastor počasi pada.)

Tretja slika.

Gospodstvo polje. Na sredi prizorišča prestol za kralja Matjaža. Ob kraju nekaj drevja. Dan, solnce sije.

Pastir (sedi na kamnu pod drevesom): Vse se je izpremenilo. Prav kot da je dahnilo v zimski mraz vroče poletno solnce in razgrela polja in gore. — Na Sorškem polju je bil boj, pa je bil zadnji na tem svetu. Zato zadnji, ker Matjaževa pravica ne raste iz sile in krvi, ampak iz srca. — Mladci se morajo kmalu vrniti: na Sorškem polju so se takoj po boju razšli. »Vsak v svojo zemljo pogledamo,« so dejali, »in še nekoliko naprej!« Vem, da bodo zadovoljni, zato, ker se je svet izpremenil, se je izpremenil.

Janez (zavriska v ozadju).

Pastir (vstane): Prvi že vriska. (Pogleda.) Janez je.

Janez (pride. Veselo): Očka, kaj sedite tukaj v senci, kot bi nikamor ne mogli. Zavriskajte še vil! (Zavriska.)

Pastir (zadovoljno): Hudo te je izpremenilo Matjažovo kraljestvo.

Janez: Kako bi me ne. Skoraj bi dejal, da je pri nas večna pomlad, samo solnce. Kamor pogledaš, te objamejo vedri obrazi in vesela beseda.

Pastir: Torej je le res Matjažev dan.

Janez: Da, očka, Matjažev dan z božjim blagoslovom. Prej smo tudi delali, pot smo lili na trdo zemljo, pa ni tako obrodila kot sedaj, zato smo kleli in se srdili s trpko besedo. Danes pojemo na polju, v solncu pojemo in v veselju in zemlja obrodi stoterno. (Zaupno.) Pa tudi za Triglav se ne bojimo več, daleč tja za Matajur smo razmaknili meje in spet dihamo s polnimi pljuči. Očka, ti ne veš, kaj se to pravi.

Pastir: Vem, vem. Tudi jaz sem sin rodu, ki je trpel in krvavel in se odrešil v vstajenju.

Janez: Mislili smo, da bo ves milijon, ki je bil zaprt v tesnobo meja, pog ni, pa ni. Zarastle so se mu krvaveče rane, razmaknil se je čez začrtane meje in zdaj živi kot je to v božjem pravu ukazano.

Pastir: Kaj pravijo ljudje?

Janez: Ker vojske več ne bo, zato se vesele. Svet je sit krvi, zato ne mara več slišati o orožju. Še fantje na vasi se ne stepejo več, ker so postali ljudje. Oderuhov ni več in brezsrčnežev tudi ne.

Stojan (poje v ozadju):

Čez gore je prišla pomlad,
odeta vsa v solnčno jasnino,
nasula je cvetja tja preko livad
in roj na polje in ravnino.

Janez (zakliče v ozadje): Pojdi sem! (Stojan nastopi.) Poješ. Včasih nisi.

Stojan: Vesel sem, ne tajim. Pa kako bi ne bil. Tisto žalost sem zavrget, tisto črno žalost, ki me je težila s črno roko.

Janez: Pa zdaj ni več tako.

Stojan: Ni. Pol življenja smo šele zdaj spoznali. Ne veš, kaj se pravi, biti sam na svojem gospodar.

Janez: O vem! — — —

Stojan: Šole so spet naše, in kaj še — (nenadoma). Tiho! (V ozadju pesem.) Pojo!

Marko, Jurij, Tone (v ozadju pojo. Marko spremlja na tamburo):

Od Krna do Istre so kratke steze,
vsak dan jih prehodi veselo srce;
od Brd do Vipave, na Devinski grad,
povsod je pomlad, o, povsod je pomlad.

Janez (se je vzradostil): Primorci gredo.

Stojan: Solnce so polni pa vrisajo. (Marko, Jurij in Tone nastopijo in še pojo. Na odru stoječi se jim pridružijo v pesem.)

Vsi: Iz zemlje domače nam pesmi rasto,
mogočno rasto nam v svobodno nebo,
rasto, da bo v srcih res pomlad povsod,
da vzrastel bo iz razvalin velik rod.

Jurij (ko končajo): Kako je zdaj pri nas lepo. Spet lahko pojemo in
vriskamo.

Tone: Obupa ni več. Meje smo raztegnili daleč čez Krn do Čedadu in
Vidma pa doli do morja.

Marko: In morje je spet naše. Zdaj lahko zajadramo in plovemo do dalj-
nega zapada.

Jurij: Zdaj je na Krasu pomlad. (Vriska.)

Janez (v ozadju): O, pozdravljen, Cvetko!

Cvetko (nastopi): Bog z vami. Tudi tu vriskate kot pri nas. Daleč sem
bil, še preko Gorjancev, doli do hrvatskih zemlja sem pogledal, pa
je vse zadovoljno.

Tone: In kako je zdaj pri nas! Kot da nismo več utesnjeni v ozke meje,
ampak razmaknjeni v neznane širine.

Jurij: Domovi so porušeni, pa jih bomo znova sezidali. Tujcev ni več!

Marko (nenadoma v pesem):

Bori v črni gori so zapeli,
o velikem solncu so zapeli,
da je v pusta polja posijalo
in meglene dni iz polj razgnalo,
o solnce, solnce.

Štefan (plane še med Markovo pesmijo na oder, pa se za nikogar ne zmeni,
temveč le na svoje orglice svira tudi potem, ko je že Marko končal.)

Janez (trese Štefana): Odkod si prišel?

Stojan: Kako je pri vas?

Jurij: Daj no, govori! (Štefan še vedno svira veselo poskočnico in skače
zdaj po eni nogi, zdaj po drugi.)

Tone: Globoko ti je segla Matjaževa beseda. (Vsi ga gledajo in se smeh-
ljajo. Marko polglasno brenka.)

Štefan (se počasi zresni): Nič več se ne bo treba truditi na morofih. Svojo
zemljo imamo, da bomo lahko imeli dovolj kruha.

Janez: Vse je lepo, vse svetlo, vse zadovoljno.

Tone: Da bi bilo le večno tako!

Pastir (kot da se je zbudil iz sanj): V prerokbi je pisano, da bo večno.

Jovo (poje in nekoliko brenka na gusle; nastopi):

Konja jaše kraljeviče Marko,
konja jaše v polje h Gospe Sveti,
pa pozdravlja pobratima kralja:
Zdrav mi bodi, silni kralj Matjaže,
zdrav mi bodi in zaupaj vame:
sanjal sem o tvojem mlademu rodu,
da je rasel v zvezdnate višine,
da je rasel v pesmi čez vsa polja.
Zdrav mi bodi, silni kralj Matjaže,
zdrav mi bodi in zaupaj vame!

Peter (stopi krepko med pesmijo na oder).

Jurij (Petru): Kako je?

Peter: Solnce je v Trbovljah in v Hrastniku, v šentjanžu in na Jesenicah.
V rovih je solnce in lesenih barak ni več. Tudi lakote ne. Zavriskal
bi, pa ne znam, ker sem stoletja molčal.

Pastir: Pa se boš še naučil, boš se, zato, ker bo Matjažev carstvo večno.

Peter: Večno? Nam, ki smo bili vedno v rovih, se ne zdi to resnica.
Solnce nas bode v oči, da bi skoraj oslepel.

Pastir: Ne boste. Svojo moč boste razrastli, da boste velik rod, drugim enak, da boste velikan s trdo besedo, ne pa nežen otrok.

Peter: Še rok nimamo več sajastih. Kar je črnine v naših krajih, je zdaj božji blagoslov in delamo z veseljem.

Janez: Kot pri nas: zdaj pojemo pri delu, včasih nismo.

Jurij: Resnica, kar je prej težilo, to je zdaj vedra radost.

Tone: Še Soča poje veselejše kot prej.

Stojan: Tudi Drava. Daleč gori do Pustriške doline smo se vzpeli in visoko čez Ture, zato, ker smo bili tam nekoč doma.

Cvetko: Povsod je božji in Matjažev blagoslov. Zapoj, Jovo, o Matjažu zapoj!

Jovo: Ne vem, če znam še kaj. (Poje in svira):

Kralj Matjaže, vojvoda slovenski,
o Matjaže, kralj pri Gospe Sveci,
kralj Matjaže, naše duše sanja:
dal si solca nam in svetle zarje,
daj nam, daj nam še velike pesmi,
pesmi, ki orila bo čez gore,
daj nam, daj nam, vojvoda slovenski.

(Mladci zvesto poslušajo.)

Jurij (Marku): Marko, še ti zapoj!

Marko: Znam samo tisto staro. (Začne. Drugi nehote stopijo v pesem in in pojo z njim vred.)

Kadár Matjaž pri nas bo kraljeval,
takrat bo kmetič dobro kmetoval.
O gora, gora visoka,
o gora, gora globoka,
odgrni nam Matjaža.

Ko pride kralj Matjaž spet k nam na svet,
nam bo pravica oživila spet.
O gora, gora...

Ko pride iz goré Matjaž nazaj,
na svetu bo pomlad in večni raj.
O gora, gora...

Cvetko (ko nehajo peti, skoči nenadoma pokonci in plosne z rokama): Jovo, kolo zaigraj, Jovo, kolo!

Vsi (vsevprek): Kolo, kolo! (Primejo se za roko, samo pastir sede pod drevo. Jovo tudi sede in zasvira. Mladci plešejo in pojó):

V naših zemljah spet je dan,
solnce zlato sije,
vsa v jasnini je ravan,
polje v rožah klije.
Vsi smo vstali iz temine,
zaželeli domovine,
vsí od Soče in od Save,
pa od Kolpe tja do Drave.
Mladčevsko smo jedro mi,
zdrava kri v nas polje,
pesem vedra v nas kipi,
vsi smo jasne volje.

Pastir (vstane): Nehajte, Matjaž gre. (Ko ga še ne slišijo.) Nehajte vendar. (Mladci razpuste kolo.)

Janez (gleda): Kje je?

Pastir (kaže): Tam. (Tiše.) Saj je že tu.

Janez: Saj res.

(Postavijo se v vrsto, pa ne v vojaško, ampak prosto.)

Matjaž (nastopi. Spremljata ga dva stražarja).

Mladci: Pozdravljen, kralj! Pozdravljen! Živel!

Matjaž (Juriju): Kako je v vaših zemljah?

Jurij: Vse je zadovoljno! (Matjaž sede na prestol.)

Pastir: Tudi jaz sem zadovoljen. Mojega poslanstva je konec. Matjaž je vstal, rešil vse in ne potrebuje me več. Praznih gora ne bom varoval. V dolino grem, na svoj dom grem. Tudi on je preživljal suženjske dni, pa je zdaj svoboden. Pa bi rad videl svobodnega.

Janez (hitro): Z mano pojdeš.

Jurij: Z nami.

Marko: V Istro te popeljemo!

Tone: Ti si nam pokazal pot.

Cvetko: V naše kraje pojdi. Kot za očeta bomo skrbeli zate.

Štefan in Peter: Z nami pojdi, z nami.

Pastir: Ne morem. Tudi vi ste hiteli najprej na svoj dom, pa bi jaz ne. Samo na svoj dom pojdem.

Tone (pokaže na Matjaža): Tiho!

Matjaž (govori svečano): Mladci, to bo beseda za ves rod, ne samo za vas. Niste me zbudili s staro prerokbo, tudi ne s črno žalostjo, ki ste jo razodevali, ampak s svojo vernostjo ste me, z vernostjo, rastočo že iz davnih dni, rastočo, venočo, pa nikdar ugašujočo. Zato bodite še verni, verujte v svojo rast, ki hoče do neba, ki mora do neba, ker je tako zapisano v starih prerokbah in v življenju, verujte v veličino svojega rodu, ker ste samo veja velikega debela, ker ste straža tega debela na skrajnem koncu. Zato morate biti veliki, veliki iz telesne moči, veliki v srcu in duši, zakopani do pasu v to grudo in kričoč v ves svet: Tu je središče sveta. Zato obljubite, da boste krepki in trdni v domačnosti svojega življenja in v vernosti svoji.

Mladci: Prisegamo! (Prste kvišku in roke.)

Matjaž: Potem prisegam tudi jaz, da bom vodil ta rod (dvigne roko k prsni) k veličini, vernosti in domačnosti, da ne bo v' nas več sledu tuje mehkobe in strupa. Tako mi Bog pomagaj!

Mladci: Tako bodi!

Zastor.

Br. Zoran:

Mladcem na pot v življenje.

Za naš praznik sv. Alojzija.

*Mladci na goro gredo,
pesem pomladno pojo...*

V dušah je solnce,

v srcih veselje,

k Bogu kipijo

misli in želje.

Širma, a krasna bo pot!

Angel vas čuvaj nezgod!

v božjem objemu

varno hodite,

s šopkom dehtečim

srca krasite!

*Mladci, ko smeje se svet,
varujte lilijen cvet:*

s svetlo zaveso

ga zagnite,

radost, veselje

vaj izločite!

Božje podobe skrivnost

sije naj v vašo mladost!

Da vam sovražnik

duše ne rani,

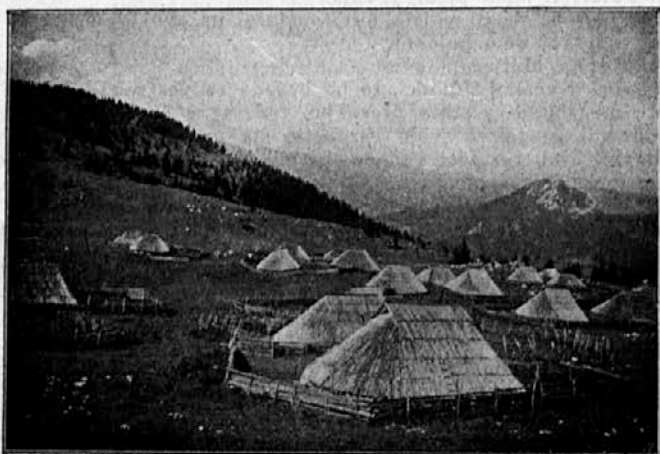
Deva Marija

hodi naj z vami!

Katoliška mladina.

Po razsulu leta 1918. je v Novi Avstriji z vso silo izbruhnil na dan dolgo zadržani srd framasonov. Mislili so ti temni elementi, da je sedaj tukaj čas, ko se bodo pošteno znesli nad osovraženo Cerkvijo, toda všteli so se.

Brali smo po listih, koliko so storili veri sovražni ljudje, da bi pritegnili v svoj tabor zlasti mladino in ne moremo tajiti njihovega uspeha pri tem. Na tisoče in tisoče otrok so znali speljati v nedeljo mimo cerkve na svoja zabavišča, ustanovili so celo vrsto socialističnih vzgojevališč, zlasti pa so in še širijo nevero in nemoralnost potom tiska in predstav.

Mala planina.

Začetek kat. protiakcije je bil skromen. Mons. Mörzinger je ustanovil majhen religiozen listič, tednik. V dobi težke denarne krize je bilo že to drzno početje. Le redne podpore, ki so jih zbiralale marijanske kongregacije, so omogočale redno izdajanje lista. Toda šlo je vedno bolje. V par letih se je list povečal od 4 do 24 strani. List je bil izprva namenjen odraslim, potem so dobili v njem svoj prostorček tudi otroci, s čemer se je križarska vojska pričela.

Gibanje se je razvilo tako, da so otroci pisali na uredništvo, stavili razna vprašanja, na katera naj bi list odgovarjal. V ta namen naj bi služil poseben oddelek za »otroško korespondenco«. Ta pa se je kmalu osamosvojila kot otroški listič na 4 straneh pod naslovom »Das Kleine Kirchenblatt« (Mali cerkveni list). Silno težko pričakujejo malčki sedaj vsak teden svoi

list, ki se tiska že na 16 straneh. Do zadnje črtice prebero razlago evangelija, verske in moralne sestavke, razna poročila in svoja lastna pisma in odgovore na stavljena vprašanja. Samo to jih žalosti, da njihov listič še ne šteje 32 strani.

Pisma, ki so jih pošiljali malčki, so bolj in bolj naraščala in uredništvu je bilo nemogoče na ta način vsem ustreči. Urednik si je znal pomagati. Najel si je poseben lokal v mestu, kjer bi mogel zbrati vse otroke, ki bi imeli kake želje in bi jim tu odgovarjal na vprašanja.

Zamisel se je obnesla nepričakovano dobro. Na teh »Kindertagen« (otroških zborovanjih) se je nabralo v tesen prostor kmalu do 1000 otrok in prostor je postal premajhen. Urednik je zato poskrbel za zborovanja v vseh krajih dunajskega mesta in odredil taisto tudi za deželo. Beseda, četudi lepa, nima na papirju življenja in le živa, izgovorjena, pride prav od srca in seže tudi do srca; beseda tega urednika pa ima na otroke še vse silnejši vpliv.

Ti sestanki nosijo trajno značilno potezo: udeležba je vedno številnejša, zborujoče navdaja veličastno navdušenje, govori se pa o tem, kako bi kaj storili za Jezusa Kristusa.

Prav nek poseben božji blagoslov spremlja to izredno delo. Z otroki pridejo zraven pogosto tudi starši in odrasli, socialisti in drugi, ki nikoli ne stopijo v cerkev in se ne udeležijo nobenega katoliškega zborovanja. Tu sem pa jih privabi ljubeznivi prizor mladostnega navdušenja nedolžnega otroškega srca, ki je tako neprisiljeno, da nehote prevzame opazovalca.

Na zborovanju se razpravlja, preudarja, sklepa z vso resnostjo, ki jo je zmožen otrok. Za zaključek pa soglasno sprejme vsa četa zopet in zopet isto resolucijo: »Avstrija mora postati zopet katoliška!« Iz vseh grl zadoni kot en glas: »Da, to hočemo.« In odrasli govorijo: »Ti malčki bodo tudi dosegli, kar hočejo.«

Otroci v tem zmislu res tudi delajo. Od hiše do hiše hite in ponujajo svoj list. Stokrat jih odpode, a še se povrnejo. Za ljubljene list preneso tudi batine, če treba. Vedo, kako velik zaklad jim je. Mnogi namreč sploh ne bi slišali besede o Bogu, če bi jim ne govoril o tem njihov list, če bi ne hiteli na svoja zborovanja. In koliko je odraslih, ki bi morda nikoli ne čitali in zvedeli kaj dobrega, če bi jim ne vsilili otroci svojega lista. Naravnost misijonsko nalogo vrši s svojim izrednim razpoloženjem. List se tiska v 200.000 izvodih in pride v roko najmanj 500.000 bralcem.

Kje ste, slovenski Mladci in Orlič, Mladenke in Gojenke, da bi se odločno branili za katoliško stvar?

Novomašnik Lojze.

Pred hišo sta sedela Lojze in Tine. Bila je sobota v juliju. Proti večeru je šlo. Po vasi so peli fantje, ki so se vračali z dela. Pri sv. Štefanu je zvonilo k večernicam. Dekleta v belem so hitela pod vasjo proti cerkvi. Dolgo ni hotelo biti mirno. Lojze se je bil vrnil dopoldne iz Ljubljane. Bil je novomašnik.

Sedela sta pred hišo in molčala. Gledala sta za solncem, ki je padalo za semiške vinograde.

Za roko je prijel Lojze Tineta in jo stisnil. Tine je pogledal in čakal. Pa ni nič rekel. Tine je razumel. Vedel je, da bi rad nekaj povedal, da bi rad zavriskal, pa se je bal, da bi zajokal. Z roko mu je vrnil pozdrav in molčal še on.

In Lojze se je naslonil nanj in rekel: »Tine!« Nič več. »Kaj je, Lojze? Si vesel?«

In sta zopet molčala.

Na Kalu je zvonilo k sv. Florijanu. Molila sta. Pa ga je zopet prijel Lojze za roko.

»Veš, nocoj sem tako majhen in slab. Strah me je. Glej, mislil sem, da bom močan za to pot. Pa sem otrok.«

Ni mu odgovoril. Molčala sta kot ubita.

Pa je bil Lojze res otrok tisti večer. In je govoril Tinetu.

»Nazaj mislim, na naše dni, mlade naše dni. Ali še veš? Tu na vrtu. Igrala sva se. Oltar sva napravila in kelih in obleko. Jaz sem maševal. Ti si zvonil in plašč poljubljaj. In mamica je prišla mimo in naju videla. Da bi mogel danes pobožati tisti njen smehljaj! Pa ni mamice. Vidiš, igra se nama je pa uresničila, Tine.«

Bila sta otroka, čista in vesela drug drugega.

*

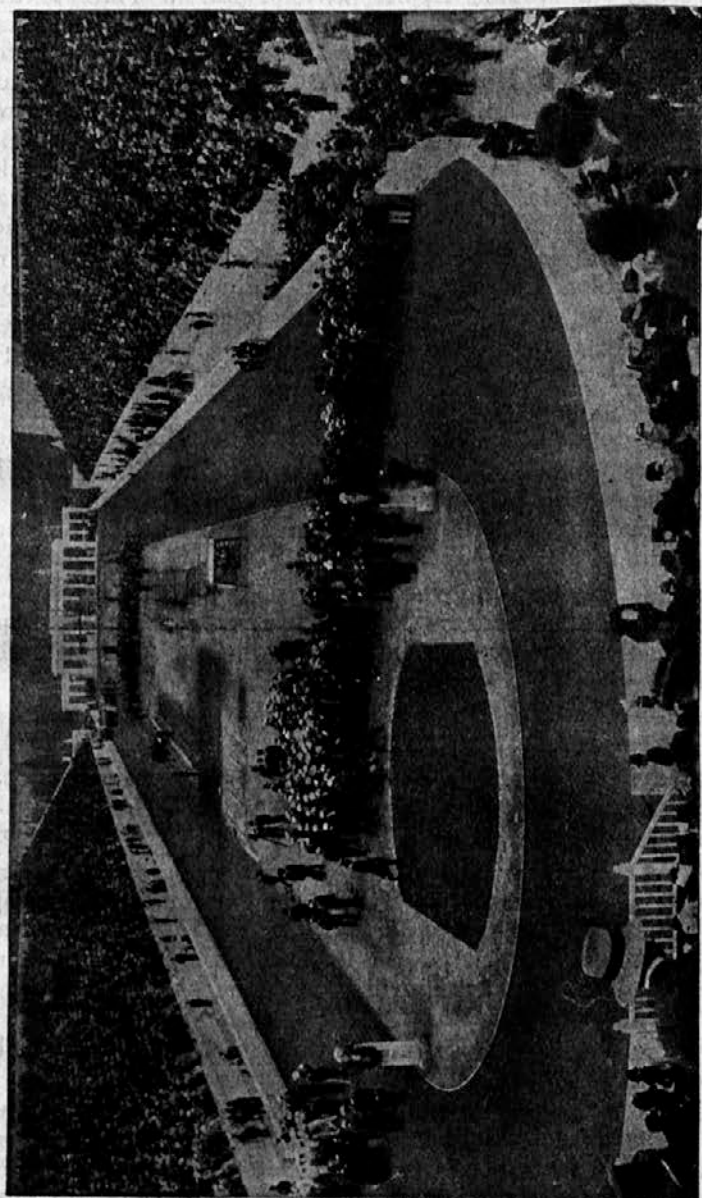
V nedeljo zjutraj. Megla se je dvigala iz travnikov ob Kulpi. Solnce je vriskalo čez klanec kot razposajen fant, ki se vrača proti jutru tam po stezi izpod štrekljevske cerkve proti Kalu. Škrjanci so mu pripenjali pesem za klobuk. Cesta je vabila med njivami v cerkev. Nekje daleč je zvonilo.

Vstal je Lojze, novomašnik. Hladno mu je dahnilo v razgreta lica, ko je stopil na vrt. Pogledal je proti Gorjancem. Na široko je odprl prsi in vdihnil te lepote za ves dan. Nebo se je sklanjalo nad njim kot svež moder cvet. Stegnil bi se in ga odtrgal. »Ves svet je moj to jutro,« je krilil v solnce.

Po stezi je prišel Tine. Prijel je Lojzetu roko in jo poljubil. »Lojze, prijatelj, pozdravljen v svojem velikem jutru.«

*

Pred cerkvijo se je nagnetlo ljudstva. Dve smreki sta držali s cvetjem ovite besede: Bogu v čast, staršem v veselje,

Stadion v Atenah. Dne 3. julija 1927 bo priredila O. P. večjo telovadno prireditev na svojem lastnem orlovskem stadionu v Ljubljani. Ne bo se tako močeren naš stadion, kot je atenski, ali po tej sliki si lahko predstavljate vso lepoto in koristnost stadiona za velike prireditve. Kdor more, naj pride 3. julija v Ljubljano da mu bo dala prireditev novega poguma in poleta za odlično orlovsko delo.

fari v ponos! Solnce je obviselo nad cerkvijo. Dušeče je puhtelo iz tal. Ljudstvo se je zlilo v dve jezeri. Umolknilo so. V zvoniku so prestali.

Po sredi sta stopala Lojze, novomašnik, in Tine, tovariš. Za njima je šlo spremstvo. Pred cerkvenim pragom je stala četica belih deklic. Z rožami v rokah so zaprle pot v cerkev. Iz srede se je izvila sestra Tinka. Majhna je bila. Manjša kot sicer se je zdela Lojzetu. Skoraj je ne bi poznal. Negotovo mu je obstala noga pred belo gredico deklet. Tinka je stopila korak naprej. Sklonila se je k bratu Lojzetu, novomašniku; da bi ga pozdravila. Pa ji ni šlo v besedo. Solze so ji zadušile pozdrav. Podala mu je križ in se skрила med tovarišice.

Lojze je stal in molčal. Trdo je prijel križ in skoraj mu je omahnila roka. Ljudje so molčali. Poljubil je križ in bilo mu je, da bi se zgrudil. Tine ga je podprl in rekel:

»Lojze, jaz ti bom Simon iz Cirene!«

Po cerkvi sta šla proti oltarju. Na koru je zagrmelo in zavriskalo: Novomašnik, bod' pozdravljen!

Fantje, domači, Lojzetovi tovariši iz mladih dni, so peli.

»Saj sem jih jaz naučil še takrat, ko smo bili otroci. Na vrtu je bilo. Moj je bil. In solnce je bilo. In trava in rože do glave. In mamica je bila. Takrat sem jih naučil. Jaz sem maševal, oni pa so mi peli.«

Lojze se je zamislil. Na koru je utihnilo. Na prižnico je stopil star gospod. Pozdravil je mladega mašnika Lojzeta, pozdravil njegove, pozdravil mamico v grobu. Lojze je utonil v misli in ni več slišal govornika.

Zbudil se je, ko ga je prijel za ramo stari Mihoč, sosed. Mokro je imel v očesu in je počasi priznal:

»Sosed si mi bil, pa te nisem videl do danes. Lojze, osem-desetleten te imam rad kot svojega.«

Oltar je bil v rožah in zelenju.

Naš vrt, je zamenjal Lojze in šel po stopnicah k oltarju. Na koru so zapeli otroci. Toplo kot pojejo mlada grla. Lojze je molil. Zakaj si žalostna, moja duša, in zakaj me vznemirjaš? Dvignil je roke in zapel. Gloria in excelsis Deo! Glas se mu je tresel. Na koru so odgovorili. Oče se je sklonil v klopi in zajokal v žuljavo dlan.

Zahvaljen, Gospod, za moja stara leta, za te trde roke. Zahvaljen za ta moj dan!

Utihnile so orgle. Skozi okna je lilo solnce v oltar. Novomašnik se je sklonil do hostije, da bi jo posvetil. Pa se mu je zmračilo. Na vrtu je bil pod tisto belo jablano, v travi čez kolena. In Tine je klečal ob njem. Komaj je dosegel do klopi, ki je bila oltar. Pa je molil: Jezušček, bodi majhen kot sem jaz, da te bom dvignil in pokazal mamici, Tinetu.

Hitro je spoznal, da je v cerkvi in da posvečuje kruh. In je popravljal: Ti si majhen, Jezušček. Naj bom še jaz majhen! Pa bova bratca.

Dvignil je hostijo. Zvonček je zapel tenko do vrat. Bog je blagoslavljal množico.

Odmaknili so se od obhajilne mize. Družina je pokleknila, da bi prejela Boga iz rok novomašnikovih. Stopil je od oltarja. Prijel beli kruh in ga dal očetu. In je šel vdrugo v kelih in zajel za mamico. Pa je ni bilo. Sklonil se je v kelih in molil: Jezušček, ti sam pojdeš k nji in ji ponesesh moj pozdrav. Jezušček, otrok!

In je dalje obhajal brate in sestrice od najmlajšega do najstarejšega. Pa je še eno hostijo vzela. In štel: Za Toneta, najstarejšega, mojega najljubega. Ki je trpel in krvavel devet let v zemlji. Da bi prejel Boga iz mojih rok. Pa ga ni.

Glava mu je padla na prsi, ko je položil Tonetovo hostijo v kelih. Obrnil se je in šel proti oltarju. Postaral se je bil za devet Tonetovih let, ko je trpel in krvavel zanj v tujini. Molil je za mamico, za Toneta, ki ju ni bilo.

*

Dolgo niso hoteli od cerkve. Bilo je že čez poldne, zunaj je zvonilo. Ljudje so kričali in se gnetli k vratom. Vsi bi bili še radi videli Lojzeta, ki je bil tako lep danes, tako njihov.

On pa je klečal s svojim bratcem Jezuščkom in se mu izjokal ves do dna.

B. E.:

Junjske rože.

Za praznik presv. Srca Jezusovega.

*Božji Zveličar biva nad nami,
v Hostiji sveti Rešnje Teló...
Cerkvice ljube, milosti hrami,
tukaj na zemlji raj in nebo!*

*V vsakem svetišču bodi pozdravljen,
miljeni Jezus, večni Gospod!
Hvaljen in moljen, ljubljen in slavljen,
hvala, da náme gledaš povsod!*

*Z blago ljubavjo v duši ostani,
ti me zakleni v svoje Srcé!
Rod naš slovenski v veri ohrani,
zvezde naj tvoje vedno žaré!*

Plemenito srce.

Na bregu reke Soče so se pod vrbjem sešli vaški otroci. Tine je bil, Rafko, Ivica, Zora in drugi. Pod upognjeno črešnjo so imeli »šolo«. Iz bičja so si spletli stolce, za »učitelja« Tineta so postavili mizico. In vsak dan od tretje do četrte ure so sedeli v pletencih in v grobni tišini zrl v Tineta, ki je govoril. Tine je znal, kot ni znal nihče izmed njih. Niti kos, ki je brenkal mladi kosinji pesem, jih ni zdramil, niti škrganec, ki ga je veter pogнал pod solnce, jim ni ukrал oči od Tineta.

Tine, štirinajstleten, je odprl knjigo in bral: »Če si zatajil svoj rod, ne boš našel mira ne na zemlji ne v zemlji; še morje te bo izpljunilo iz sebe kakor strašen gnus...«

Zapr! je knjigo:

»Pa kdo zataji? Povej, učenka Zora!«

»Zataji tisti, ki zataji...«

»Že prav. Pa kako se zataji?«

»Kot je Peter Jezusa,« se je spomnila gospoda Ivana, ki je z lece povedal.

»Prav! Pa veš, zakaj ga je?«

»Ker — hm, ker...«

»Jaz vem,« je sunil kvišku dva prsta Rafko.

»No?«

»Ker se je bal, da bi ga Judje pretepli.«

»Prav, ker se je bal... Pa kdo je še zatajil?«

»Še jaz,« je v drugo sunil roko Rafko.

»No?«

»Tonin. Ronkov Tonin je dejal učiteljici, da je Taljan, pa ni.«

»Fej!« je pljunil Tine.

»Fej, fej,« je vrelo pod črešnjo.

»Pa veste, zakaj je to storil? Ni se bal. Če bi se bal, ne bi bilo greh. Njega je bilo sram, da je naš, da je s kmetov, da nosi njegov oče žuljave roke, da njegovi govore le jezik za hlapce, kot pravi učiteljica, onega tujega pa ne znajo; zato ne mara biti Slovenec, ne mara biti Anton, Tonin je, Taljan je...«

»Fej, fej...«

Tam na strmem pečevju nad Sočo so gnale iz prgišča zemlje rože s širokimi kelih; zvale so vabljivo. Dva dečka sta stegala roke po njih. Strmo se je sklonil eden; kot kača je visel nad penečo vodo. »Moja bo, hej,« je zaukal v globino.

»Tonin je tam,« je zazvonkljal srebrni glasek Ivice. »Rože lovi po pečevju.«

»O, res.« Vsi se ozro.

»Pa Nino je ž njim, Taljan. Ta ga je naučil, ta črnc je Tonina napravil Taljana...«

»Mir, otroci, šola je,« je opomnil Tine.

»Mama mia!« se je strašno utrvalo s pečevja. Taljan je blaznel, vil roke in zval: »Tonin, Tonin!«

Tonina pa ni bilo. Odtrgala se je skala, na kateri je visel in oba sta zletela v zeleno globino.

Mraz se je zajel v trepetajoča telesca šolarjev, brez besed so stali. Pa le za hip. Že je vrgel Tine suknjič z ramen in zvihral k vodi.

»Pusti ga, Tine, saj ni naš. Taljan naj gre ponj!«

Tine ni čul. Vrgel se je v valove in sekal vanje proti skali. Tam se je dvignila glava iz vode, pa spet jo je zagrnjil val. Tine je udaril v vodo in že je držal Tonina. Blazen strah mu je oči v belo odprl; divje se je oklenil Tineta krog vratu. Tine je zavil smer. Težko je bilo breme, za hip je oba pokrila voda. Pa se je zopet pokazalo dvoje teles; Tine se je poganjaj, a roke mu niso več prožno sekale v vodo, onemoglo so padale.

»Na skalo stopi,« so klicali učenci z brega.

»Zdaj, za razpoko se drži... Je že, tako!«

Še en val se je valil kot strašna kača; mimo bo šel. In Tine, štirinajstletni »učenik«, se bo vrnil pod črešnjo, morda tudi Tonin...

Val je hitel do skale. Sunil je vanjo in se prelomil v dva razpenjena curka. Ko je šel mimo, ni bilo več na razpoki ne Tineta ne Tonina. Čba je poplaknil in zavalil pod se kot dva suha lističa...

*

Gori na pečevju je Taljanček vil roke in blaznel v valove: »Tonin, Tonin...« Na bregu so zajokali učenci: »Tine, naš učenik, naš Tine, Tine...«

R. Trnovčan:

Vas v solncu.

*Vas je legla med hribove
in med polja kakor trudna ptica,
v breg razsula je domove,
v polje obrnila bela lica.*

*Okna v solncu vse zlato žarijo,
strehe v motni luči se rdečijo,
rože bele v vrtih so vzcvetele,
ceste so v belini zagorele.*

*Iz gozdov dišijo svitli bori,
hrastovje svoj prvi spev zveni,
pesem vriska v zeleni gori —
to je sanja iz pomladnih dni.*

Vesela pošta Orličic in Orličev.

Šoštanj. — Pomlad je bila. Kamorkoli se je ozrlo oko, so se prikazovale nove spomladanske krasote. S prijateljem sva šla na božjo pot — Goro Oljko.¹ Nekam vse bolj svečana se mi je zdela narava. Solnce, ki je dozdaj tužno tavalo zakrito za oblaki, je zopet poslalo svoje žarke na zemljo, da obude zaspani svet. In glej, tam za gozdom je vse polno zvončkov. Z drevesa na drevo skačejo ptički in kličejo: Pomlad, pomlad! — Kmalu sva dospela do cerkve. Ljudje so se ravno gnetli vanjo. Hitro sva se še midva prerila noter, da ne zamudiva pridige. — Gospod župnik so pridigovali o ljubezni Matere božje do nas. O kako lepa je bila! Ozrl sem se na prijatelja. S solzami v očeh je nepremično zrl v govornika, ki je govoril s tako ganljivim glasom, da so tudi meni stopile solze v oči. — Posebno sem si zapomnil te besede: »Mati božja nas tako ljubi, mi pa smo taki grešniki?« Bog živi!

Rudolf Koren.

Ljutomer. — Prvič roma moje pismo h gospodu Anteju, ki je baje tako dober za naše pridne Orličice in mladce. Zato naj mu nese koš bratskih pozdravov. — Predragi! Nikar ne mislite, da spimo in ne delamo! Pa še kako! Vsako nedeljo telovadimo; malo poskačemo in nastopamo. To Vam je vrsta. Eden stoji lepše kot drugi. Zbere se do 20 Orličev, včasih pa 26, kadar je lepo vreme. Telovadimo po sporedu, kakršnega si pač pripravim. V čast mi je, da Vam smem navesti spored ene moje naraščajske ure. N. pr. 20. febr. 1927: od pol 11 do pol 12: 1. pravilno korakanje; 2. deklamacije; 3. obrati, zavijanje v štiristopu; 4. igra miš - mačka; 5. prva vaja 1927 (izpiliti); 6. nagovor, razgovor; 7. razhod. — Včasih tudi mečemo žogo, toda samo takrat, kadar smo pridni. Pripravljamo se za »roditeljski sestanek«. — Fantje, le s korajžo na delo za krepost duše in srca. Strumno korakajmo naprej po začrtani poti. Dečki, ne imejte strahu pred zaničevanjem tovarišev sokoličev; če je z nami Bog, kdo bo zoper nas? Naše vrste se morajo pomnožiti, zato bratci, pripeljite še vsak vsaj enega tovariša! — Pozdrav vsem pridnim Orličem. Bog živi! — Jakob Babič, vodja naraščaja.

Sv. Peter pod Sv. gorami. — Cenjeni gospod urednik! Prosim, uvrstite te vrstice med »Orličeva« poročila. To je prvo poročilo od bratov Orličev iz Šentpetra. Ustanovili smo orlovski naraščaj letos meseca februarja, ki šteje nad 20 članov. Upam, da se bo število še pomnožilo. Imamo skrbnega vodja, ki je obenem tudi vaditelj, katerega vsi ljubimo. Imamo vsako nedeljo po večernicah telovadbo, katere se pridno udeležujemo. Z velikim veseljem pričakujemo časa, ko bomo lahko telovadili v novem Društvnem domu, katerega upa naš orlovski odsek letos zgraditi. Imamo veliko gradiva že pripravljenega. Če bom čital te vrstice natisnjene v »Orliču«, Vam bom drugič kaj več napisal. — Vas pozdravlja. Bog živi!

Orlič Karel Geršak.

Sv. Peter pod Sv. gorami. — Gospod urednik! Danes se drugič oglašam v »Orliču«. Hočem Vam na kratko opisati, kako smo praznovali naš praznik sv. Jožefa. Zjutraj smo pristopili skupno z brati Orli k sv. obhajilu. Popoldne smo šli na izlet na razvaline gradu Kunšperk. Zbrali smo se pri cerkvi in potem skupno odšli. Vaditelj nam je povedal, zakaj so zidali gradove na tako strmih hribih. Povedal nam je tudi, kako so naši pradedi morali hoditi na tlako. Z velikim zanimanjem smo si ogledovali ostanke tega, nekdanjega močnega gradu. Med potjo tja in nazaj grede smo prepevali. Bil je lep in vesel dan. Tudi naša srca so bila vesela. — Pošiljam vsem Orličem bratski pozdrav. Bog živi!

Karel Geršak.

Dramlje. — Danes Vam prvič pišem v »Orliču«. Prosim, uvrstite te vrstice med »Orličeva« poročila. Pam, da mi boste to željo izpolnili. Pisati Vam moram, kako je kaj pri nas. Tukaj v Dramljah ni nobenega

¹ Gora Oljka pri Polzeli.

»krščanskega društva«. Tupatam omeni kdo kaj o orlovstvu, a tudi ta kmalu potihne; to pa zato, ker nimamo ne načelnice in ne načelnika. Upanje pa je le še v mojem srcu ostalo. Moja srčna želja se bo izpolnila, ako Bog da, da se ustanovi orlovsko društvo v Dramljah. — Vas pozdravlja. Rozalija Kolarjeva.

Stari trg. — Izpod vrhov še vedno belega Sneznika in prijazne loške doline Vam pošiljamo pozdrave starotrški Orlič. — Vseh nas je 28, mladih, luštnih, pridnih fantičev, da nas je vesel Bog in naš vaditelj Jakob, ki nas z ljubeznijo in strogostjo vodi in ga imamo radi. — 25. marca smo imeli akademijo. Tudi naša krepka mlada četa je prikorakala s puškami, poje: Mi smo vojaki, korenjaki, v dvorano. Nastopili smo tudi pri prostih vajah. Škoda, da nas niste videli, gotovo bi nam ploskali. — V upanju, da se kdaj vidimo, Vam voščim vesele velikonočne praznike, obilo pirhov rdečih kot lica naša, Vaših dragih prijateljev iz Starega trga. — V imenu vseh Janko in Srečko Palčič.

Središče. — Tudi pri nas so ustanovljeni mladci. Jaz sem tudi pri mladcih in moj manjši brat. Dosedaj je število narastlo na 18, počasi bo nas že več. Telovadbo imamo vsak ponedeljek in se je skoraj vsi udeležujemo. Vaditelja imamo zelo dobrega in ga tudi radi ubogamo. Kadar pa kaj naredimo, nas pa pošteno ošvrka s kakšno ostro besedo. Kako bomo kaj nadalje, bom Vam že poročal. Dragi Ante! Prosim Vas, denite te vrstice nekje v »Orliča«, ki ga tako težko pričakujemo. Poznam tudi tistega, ki piše samo K. R. — Vas pozdravljam in Vam kličem: Bog živi! A. J., mladeček.

Učitelj Trepur:

Stara navada — železna srajca.

Med strastmi, katere so tako močno razširjene med našo mladino, zavzema kaj važno mesto kajenje. Ni kmalu ene razvade, katera bi tako slabo vplivala na našo mladež, kakor je ravno ta. Kaj bi tudi ne. Povsod vidijo naši dečki, kako se po nepotrebnem spušča denar v zrak, kako se zapravlja s kajenjem težko prislužen denar, kaj je potem čudnega, ako v taki mladi duši nastane želja in hrepenenje storiti starejšim enako in se prej ali kasneje postaviti s cigareto v ustih. Tu ne pomaga nobena beseda in opominjanje, ampak tu igra glavno vlogo zgled starejših.

Čebularjev Dolfe je bil eden naših najboljših naraščajnikov. Ubogal je vedno in zraven bil vedno dobre volje. Prav vsi smo ga radi imeli, ker je bil tako vljuden in postrežljiv.

Nekega dne pri telovadni uri pa zavoha vaditelj pri njem tobakov duh. Takoj ga vpraša, kako je to, ko vendar dosedaj ni tega še nikoli opazil. Deček postane rdeč, znamenje, da je kriv in v zadregi govori nekaj o očetu in cigaretah, katere je moral iti očetu iskat. Seveda mu vaditelj tega ne verjame, posebno še, ker ga je poznal, da je vedno pri odgovorih gledal v obraz, ne pa v tla kakor danes. Posvari ga prav prijateljsko, naj se ne navadi kajenju, kajti stara navada je železna srajca. Nato pusti dečka pri miru, sklene pa nanj posebno dobro paziti, posebno da dožene onega zapeljivca, ki ga za-

peljuje. Pri prihodnji telovadni uri ga opazuje, a ne opazi nič sumljivega. Že se razveseli, češ, saj je bil samo zadnjič zapeljan, kar opazi, da ima nekoliko rumene prste. Povoha jih. Smrde po tobaku. Nato mu pretiplje žepe in najde nekaj ostankov cigaret in pol škatlice žveplenk. Sedaj ga pa vpričo cele čete pokara s pripombo, da ga bo moral naznaniti odboru kot kadilca, kateri se ne mara poboljšati. Kmalu se oglasi neki deček in pove, da na paši vedno kadita on in Čičmanov Tone. Ta zadnji deček je pa bil najslabši postopač in lenuh v vsej vasi. Zaradi tega ni nič čudnega, da je popolnoma navadil našega Dolfeta kajenja in slabega obnašanja.

Ker ni Dolfe hotel opustiti občevarja z onim dečkom, in ker je še vedno kadil in začel opuščati telovadbo in sestanke, zato ga je vadiatelj naznanil odboru, kateri ga je izključil, dokler se ne poboljša. Vendar je malo upanja, kajti »Navada postane železna srajca«.

Urednik.

Današnja številka je dvojna. Priobčujemo krasno simbolično orlovsko igro, ki jo je spisal naš pesnik Trnovčan - Winkler. Vsi odseki naj jo upriporijo; tudi preko naših mej v sužnosti. — Zajemljiva je katoliška mladina. To je najuspešnejši način, kako naj se naša mladina katoliško vzgoji. Poslušaj Cerkev in duhovnike, udeležuj se samo katoliških prireditev, čitaj samo katoliške knjige in časopise, skušaj prodreti v bistvo katolicizma, ki je: za dobro stvar moram trpeti in se bojevati proti slabostim v sebi in slabemu vplivu od zunaj. Taka križarska vojska mora biti naša orlovska organizacija. V prvih vrstah pa naj korakajo naši kat. dijaki, ki bodo nekdanji vodniki slov. kat. ljudstva. — Za 1100 letnico rojstva sv. Cirila bomo v prihodnjem letu izdali posebno številko »Orliča«, da se bodo i mladci in Orličji zavedali dolžnosti, ki jo imajo kot Slovani do bratov, od katerih smo v Cerkvi ločeni. — S. Ljudmila. Vaše stvari še čakajo, pa bom priobčil. Pišete ljubko, morda malo preveč otožno. — Br. Mirko. Tebi sem že obljubil, da Ti bom priobčil pesem »Orel«, pa je bolje, da počakava še za eno leto. Da Ti ne bom delal krivice in da bom vsaj malce držal obljubo, priobčujem prvo kitico:

Ponosno orel v zrak se dviga,
po nebu semtertja mi šviga.
In lepo, lepo perje ima,
to danes je drago prodaja.

»Sv. Jurij« tudi še ni goden. Čitaj in študiraj! — Vsem prijateljski pozdrav!
Ante.

VSEBINA: Slovenska sanja. — Mladcem na pot v življenje. — Katoliška mladina. — Novomašnik Lojze. — Junijske rože. — Plemenito srce. — Vas v solncu. — Vesela pošta Orličev. — Stara navada — železna srajca. — Urednik.

»Orlič«, glasilo orlovskega naraščaja, izhaja vsak mesec. — Izdaja ga Društvena nabavna zadruga v Ljubljani, Ljudski dom (Rasberger). — Uredništvo in upravnništvo: Ljudski dom, Ljubljana. — Naročnina za odseke, ki naroče vsaj 20 izvodov pod skupnim zavitkom, 8 Din letno, za vse druge 12 Din. — Urednik: A. Kordin, Marijanišče, Ljubljana. — Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani: Karel Čeč.